

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 330.131.5:631.11

ПІДГОРНИЙ А.В.

НДІ «Укragропромпродуктивність»

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті з'ясовано, що підвищення ефективності діяльності підприємства є однією із фундаментальних проблем як економічної теорії, так і теорії управління. Доведено, що категорія «економічна ефективність» є не лише найбільш узагальнювальним поняттям, але й розглядається як складна соціально-економічна категорія відтворення, яка характеризує процеси розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Встановлено, що в умовах концепції економіки замкнутого циклу або циркулярної економіки ефективність свинарства доцільно розглядати в умовах раціонального споживання виробничих ресурсів та мінімізації негативного людського впливу на навколишнє середовище.

Проаналізовано ефективність виробництва продукції свинарства у сільськогосподарських підприємствах Київської, Черкаської, Вінницької, Хмельницької областей, та визначено, що ефективність виробництва продукції свинарства на 33 % залежить від забезпеченості виробничими фондами, 56 % – організації виробничого процесу, 11 % – від інших чинників. Виявлено, що в Україні для розведення використовуються універсальні породи свиней з великим вмістом в тушах жиру та з високими витратами кормів, які не спроможні забезпечити виробництво конкурентоспроможної свинини.

Виділено найважливіші умови підвищення економічної ефективності виробництва продукції свинарства – раціональне використання виробничого потенціалу, отримання від тварин більшої віддачі, за умови мінімального негативного впливу на навколишнє середовище, додержання вимог біобезпеки, реалізація програм соціально-відповідального партнерства тощо.

З усіх чинників технологічного та організаційно-управлінського блоків, що впливають на рівень продуктивності тварин, найбільше значення має їх годівля, рівень впливу якого становить 50–60 %. З метою проведення більш глибокого аналізу зроблено групування середніх і великих сільськогосподарських підприємств за рівнем середньодобових приростів, який свідчить про те, що досягнуті показники продуктивності до 240 грам не забезпечують прибутковості вирощування свиней, а тільки із рівнем середньодобових приростів 481–521 грам та рівнем повної собівартості до 3000 грн/ц забезпечується відносно позитивний рівень прибутковості. При цьому в структурі повної собівартості витрати на корми складають 57–69 %, близько 10 % – оплата праці, решта – інші прямі, загальновиробничі та витрати на біобезпеку, які зросли у зв'язку з поширенням африканської чуми в Україні.

Узагальнення результатів досліджень дозволило також встановити, що економічно доцільним вважається виробництво свинини тоді, коли на 1 ц приросту витратити не більше 6–7 кормових одиниць упродовж відгодівельного періоду в 6–7 місяців та живій масі однієї голови 100–110 кг.

Вважаємо, що в сільськогосподарських підприємствах ефективне виробництво свинини буде досягатися за таких умов: виробництво максимально можливого обсягу якісної й безпечної продукції при оптимальній величині ресурсів та нормативних втратах на різних стадіях виробництва; урахування соціальної складової виробництва (повне задоволення потреб населення у продукції свинарства відповідно до обґрунтованих норм, забезпечення розвитку сільських територій у напрямі мінімізації відмінностей у рівнях життя сільського та міського населення); урахування екологічної складової виробництва (мінімізація негативного впливу на стан навколишнього природного середовища, додержання екологічних вимог при виробництві продукції, утилізації відходів та ін.), а також досягнення рівня дохідності, за якого забезпечуватиметься розширене відтворення.

Ключові слова: ефективність, підприємство, категорія, ефект, виробничо-господарська діяльність, рентабельність виробництва.

doi: 10.33245/2310-9262-2019-148-1-50-64

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва, у т.ч. виробництва продукції свинарства, є невід'ємною частиною дослідження, особливістю якого є наявність труднощів в урахуванні усіх складових та встановленні вектору впливу на досліджувану категорію. Складність системи забезпечення ефективності виробництва продукції свинарства визначається багатогранністю процесу та значною кількістю елементів, зв'язків між зовнішнім та внутрішнім середовищем. Сільськогосподарське підприємство з

виробництва продукції свинарства є динамічною, відкритою системою, яка включає в себе велике число елементів та відрізняється численністю зв'язків між ними та іншими системами.

Галузь свинарства забезпечує поставки м'ясної продукції, яка характеризується високою харчовою цінністю і хорошими смаковими якостями, а також сировину для легкої промисловості. Для досліджуваної галузі властивими є ряд специфічних особливостей, зокрема: відсутність сезонності виробництва: продукція виробляється і реалізується рівномірно протягом року, що особливо важливо за прояву інфляційних явищ в економіці країни; свинина належить до продуктів першої необхідності, незалежно від економічної і політичної ситуації попит на неї не може зникнути; свинина спрямовується безпосередньо в заклади оптової та роздрібної торгівлі, на переробні підприємства; свинарство має велику гнучкість в зміні масштабів виробництва в порівнянні з іншими галузями тваринництва; меншою мірою проявляється залежність поголів'я від площі та якості земельних угідь; основну частину раціону складають покупні корми (комбікорми), тому проявляється сильна залежність від зернового ринку (обсяг виробництва і якість комбікорму); для свиней характерним є багатоплідність, короткий ембріональний період, скоростиглість, високий вихід продуктів забою, що дозволяє отримувати значну кількість продукції при економічному витрачанні кормів [32].

Найважливіша умова підвищення економічної ефективності виробництва продукції свинарства – раціональне використання виробничого потенціалу, отримання від них більшої віддачі, за умови мінімального негативного впливу на навколишнє середовище, додержання вимог біобезпеки, реалізація програм соціально-відповідального партнерства тощо. Очевидно, що реалізація перелічених вище заходів потребує додаткових затрат від товаровиробників й відповідно постає питання обґрунтування їх економічної доцільності із урахуванням інтересів усіх стейкхолдерів на основі співставлення витрат та одержаних додаткових вигід. Водночас, організаційні чинники, що забезпечують мобілізацію резервів виробництва, усунення диспропорцій у розвитку галузі свинарства, вдосконалення структури фондів, вибір оптимальних способів досягнення високих кінцевих результатів, на сьогодні відіграють велику роль у забезпеченні економічної стійкості підприємства [33].

У розвитку вітчизняної галузі свинарства у сільськогосподарських підприємствах можна виділити три основні етапи:

перший – екстенсивний, який тривав до кінця 70-х рр. минулого століття;

другий (з кінця 70-х до початку 90-х рр.) – інтенсивний, під час якого активно проявлялися фактори інтенсифікації виробництва (нові технології, фондо- і енергоозброєність праці, генетичний потенціал тварин, кваліфікація кадрів). У результаті цього посилювалася концентрація і спеціалізація підприємств з виробництва свинини, значно зріс рівень механізації трудомістких процесів, збільшилося споживання концентрованих кормів, оновлювалися і вводилися нові об'єкти виробничих фондів свинарства, збільшувався обсяг продукції, виробленої з промислової технології;

третій (з початку 90-х рр.) характеризується тим, що в країні відбулися глибокі соціально-економічні перетворення. Були створені основи багатокладної економіки, законодавчо закріплено право вибору форм господарювання, самостійного розпорядження виробленою продукцією. Однак, внаслідок розпаду централізованої системи ресурсного забезпечення та закупівель продукції свинарства, недосконалої ринкового механізму відбулася натуралізація господарських відносин і перерозподіл значної частки прибутку на користь торгово-посередницьких структур. Саме це вимагає обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на основі системного вирішення численних завдань різного рівня, починаючи від аналізу економічної сутності цього поняття, розгляду методів оцінки та закінчуючи розробкою сценаріїв підвищення ефективності функціонування вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

Метою дослідження є узагальнення тенденцій розвитку свинарства та середовища функціонування сільськогосподарських підприємств, а також обґрунтування комплексу інноваційних, техніко-технологічних, організаційно-управлінських важелів підвищення ефективності виробництва продукції свинарства зазначеними товаровиробниками.

Матеріал та методи дослідження. Дослідження базується на фундаментальних економічних теоріях та наукових розробках провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, які

розглядають категорію «економічна ефективність» як складний процес відтворення, який характеризує процеси розвитку продуктивних сил і виробничих відносин [5, 6, 19]. Використання діалектичного методу пізнання соціально-економічних явищ, системного підходу до вивчення господарських процесів на основі врахування об'єктивних економічних законів, положень економічної теорії, мікро- та макроекономіки дозволили комплексно дослідити ефективність виробництва продукції свинарства у сільськогосподарських підприємствах України, визначити основні чинники та вектори їхнього впливу на кінцеві економічні результати у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Проведення дослідження передбачало використання комплексу теоретичних та емпіричних методів вивчення ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах та обґрунтування заходів щодо її підвищення.

Інформаційною базою слугували статистичні дані Державної служби статистики України та Міністерства аграрної політики, власні спостереження та опитування провідних фахівців окремих сільськогосподарських підприємств.

Результати дослідження. Зазначимо, що категорія «економічна ефективність» процесів функціонування й розвитку макроекономічної системи є неоднозначною та дискусійною. Багаторівнева модель ефективності макроекономічної системи дозволяє розглядати ефективність у різних її аспектах, систематизувати сутнісне розуміння ефективності залежно від особливостей її розвитку. Найбільш поширеним є розуміння економічної ефективності, яке розкривається у понятті «ефективність виробництва» та розглядається як співвідношення корисного результату та затрат факторів виробничого процесу. Однак сучасне розуміння економічної ефективності поглиблюється, оскільки передбачає не лише раціональну поведінку, але й ефективну взаємодію усіх агентів макро- та мікроекономічної систем. Критерій ефективності є комплексним та системним, що відображає не конкретний показник функціонування макро- та мікроекономічної систем або процесу, а певний набір факторів і результатів на основі причинно-наслідкових ланцюгів, діалектичних взаємозв'язків.

Поняття ефективності з позиції співвідношення витрат та одержаних результатів в економічній науці є найбільш поширеним, однак розгляд цієї категорії лише у цьому аспекті без урахування кінцевої ефективності результату не відобразатиме якісного розвитку економічної системи в цілому. Слушною є позиція С. Подолинського, який вважав, що поняття «ефективність» закладено у людській природі, в основі праці як економічної реальності. Він писав, що «процесом, який характеризується коефіцієнтом корисної дії понад сто процентів, є людська праця» [3].

Результативний підхід до ефективності розглядає її як здатність системи забезпечувати відповідний результат. Результативність (effectiveness) визначається стандартом ІСО 9000:2005 як ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення передбачуваних результатів (у англ. варіанті – doing right things: необхідність, корисність роботи). Ефективністю (в англ. варіанті efficiency – doing things right: робити роботу правильно, але вона може бути й не корисною) згідно з термінологією ІСО 9000:2005 вважається зв'язок між досягнутим результатом і використаними ресурсами, що практично відповідає визначенню, що дає сучасний економічний результат: ефективність – відносний ефект (результативність процесу, що визначається як співвідношення ефекту (результату) до витрат, які забезпечили його одержання).

Цільовий підхід для розуміння ефективності запропонував П. Друкер, який зазначав, що спочатку необхідно визначити стратегію, цільову спрямованість діяльності (результат), а потім досягати поставлених цілей мінімально можливими засобами (ефективність). У науковій літературі побутує думка, що нинішнє розуміння поняття «ефективність», а саме «максимально вигідне співвідношення затрачених зусиль, грошей, обладнання тощо із економічним ефектом», [4] належить Г. Емерсону. Зазначимо, що у цьому аспекті ефективність розглядають і вітчизняні науковці.

Так, академік НААН В.Г. Андрійчук вважає, що ефективність – це досягнення максимального ефекту за мінімального витрачання ресурсів [5]. С.В. Мочерний визначає ефективність як здатність забезпечувати ефект, або результативність процесу, який визначається як відношення ефекту до витрат, що забезпечили цей результат. Поняття «економічна

ефективність», зазначає дослідник, є дещо вужчим і визначає досягнення найвищих результатів при найменших затратах живої та уречевленої праці [6].

Ефективність функціонування підприємства як складна та багатогранна категорія перебуває у тісному взаємозв'язку зі структурними видами ефективності, що включає широкий спектр характеристик. Однак з метою дослідження механізму забезпечення ефективності функціонування підприємства доцільно конкретизувати критерії ефективності, які в подальшому будуть основою оцінки. Критерії ефективності в економічній науці визначаються по-різному: максимум результату за оптимальної величини витрат; максимум результату на одиницю витрат; мінімум витрат на одиницю результату.

Підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва, у т.ч. свинарства пов'язано з тим, що за прогнозами у перспективі буде спостерігатися підвищений попит на м'ясо та м'ясопродукцію унаслідок глобального збільшення населення світу. Однак, підвищення споживчого попиту на м'ясо та інші продукти тваринного походження у перспективі вимагає створення стабільних умов для формування достатніх обсягів товарної пропозиції унаслідок впливу наступних чинників: викидів парникових газів, особливо у жуйних тварин; необхідність додержання стандартів біобезпеки та благополуччя сільськогосподарських тварин, особливо в умовах виробництва; висока потреба у використанні води; необхідність запровадження сучасних систем менеджменту побічної продукції (гною) та відходів виробництва, тощо [23].

Зазначимо, що світове виробництво свинини за останні 50 років збільшилося в чотири рази і, як очікується, продовжить зростати упродовж наступних тридцяти років, що може мати значні наслідки у розширенні площ земельних угідь для виробництва кормів та збільшення викидів азоту [24]. Очевидно, стійкість систем виробництва свиней на найближчі десятиліття буде ґрунтуватися не тільки на підвищенні ефективності за рахунок поліпшення порід тварин, а також й використанні альтернативних джерел кормів, які сприятимуть зниженню конкуренції з продуктами харчування людини, зменшенні вмісту сирого протеїну в раціонах годівлі, оптимального поєднання розвитку рослинництва та тваринництва у господарствах, формуванні культури споживання продукції свинарства.

В умовах концепції економіки замкнутого циклу або циркулярної економіки (англ. closed loop economy, circular economy) ефективність свинарства доцільно розглядати в умовах раціонального споживання виробничих ресурсів та мінімізації негативного людського впливу на навколишнє середовище. Як переконують результати наукових досліджень зарубіжних науковців, інтегрована модель свинарства, яка передбачає раціональне використання побічної продукції та відходів на виробництво енергетичних ресурсів сприяє підвищенню загальної ефективності свинарства [25–26].

Проаналізуємо ефективність виробництва продукції свинарства у сільськогосподарських підприємствах. Як свідчать результати опитування керівників господарств корпоративного сектору аграрної економіки Київської, Черкаської, Вінницької, Хмельницької областей (112 респондентів), ефективність виробництва продукції свинарства на 33 % залежить від забезпеченості виробничими фондами, 56 % – організації виробничого процесу, 11 % – від інших чинників.

Очевидно, що на сьогодні забезпечити ефективне виробництво продукції свинарства сільськогосподарськими товаровиробниками неможливо без використання системи гібридизації. Завдяки принципу роздільної селекції досягнуті високі показники материнських і батьківських якостей вихідних ліній, здатних забезпечити при виробництві товарних гібридів високу продуктивність, низькі витрати корму, високу якість м'яса, стійкість до інфекційних захворювань [34].

Зазначимо, що в Україні для розведення використовуються універсальні породи свиней з великим вмістом в тушах жиру, з високими витратами кормів, які не спроможні забезпечити виробництво конкурентоспроможної свинини. Вітчизняні породи (велика біла, ландрас) навіть при збалансованому харчуванні мають показники конверсії корму з урахуванням маток 4,0–4,5 кг на 1 кг приросту живої маси молодняка свиней проти 2,5–2,8 кг у вихідних ліній цих порід у провідних генетичних компаніях Західної Європи [35].

В цілому по країні витрати корму складають понад 4,31 ц корм. од., і, хоча намітилося в останні роки істотне скорочення, ми витрачаємо кормів у 2 рази більше обґрунтованих норм [36]. Очевидно, що таку ситуацію зумовлюють незбалансовані раціони у сільгоспдідприємствах, а також використання порід свиней із низьким генетичним потенціалом. Уникнення втрат

внаслідок використання непродуктивного поголів'я тварин можна досягнути, якщо товаровиробники при комплектуванні новостворених великих ферм формують стадо з племрепродукторів із батьківським поголів'ям. Подальший ремонт батьківського стада залежно від розмірів ферми може проводитися шляхом створення племінної ферми з прабатьківського поголів'я в розмірі 10 % від кількості батьківського стада. При цьому неодмінною умовою ефективного розвитку свинарських ферм є підвищення рівня селекційно-племінної роботи, де важливим напрямом є систематичне навчання кадрів на курсах підвищення кваліфікації, семінарах, практичних тренінгах, шляхом проведення стажувань.

Основним натуральним показником, який характеризує ефективність виробництва продукції свинарства сільськогосподарських підприємств є середньодобові прирости. Як свідчать результати досліджень протягом 2011–2017 рр. відбувається зростання рівня середньодобових приростів на 17,1 %, при цьому спостерігається зниження в 2017 р. проти 2016 р. на 1,2 % і становить 477 г на добу (рис. 1). На нашу думку даний показник є усередненим показником середньодобових приростів на вирощуванні і відгодівлі. Так, в ТОВ «Біляївський свинокомплекс» натуральні показники свиней становлять: на дорощуванні – 500 г, на відгодівлі – 850 г, в середньому – 650 г, що суттєво вище за середнє значення в цілому по господарствах корпоративного сектору аграрної економіки.

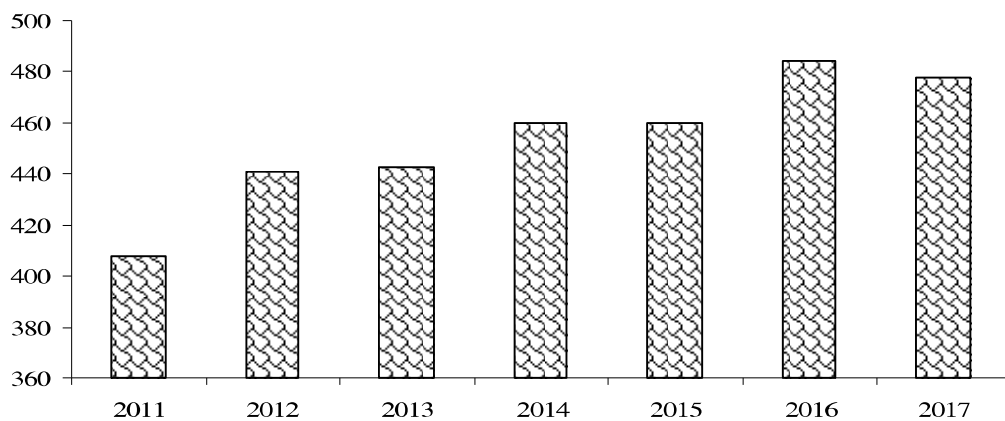

Рис. 1. Динаміка середньодобових приростів у сільськогосподарських підприємствах, г.

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Науковцями встановлено, серед факторів, що впливають на продуктивність свиней, важливе місце займають біотехнологічні прийоми, засновані на сучасних індустріальних технологіях і обладнанні, що дозволяють повною мірою реалізовувати генетичний потенціал тварин. Індустріалізація свинарства є головним напрямом розвитку даної галузі [37]. Особливістю промислової технології виробництва свинини є ритмічність всіх виробничих процесів і, перш за все, відтворення стада, а саме, підвищення плодючості свиноматок, збереження поголів'я одержаного приплоду, додержання технологічних часових параметрів та своєчасне переведення у статеві-вікові групи. Слід зазначити, що саме низька плодючість вітчизняних свиноматок призвела до різкого скорочення поголів'я свиней і збитковості галузі при переході господарств на ринкові відносини.

В умовах постійно зростаючих цін на енергоносії пошук шляхів енергозбереження є першочерговим завданням. Економити ресурси на свинарському підприємстві можна не тільки зниженням витрат на опалення, але й правильним підбором і розміщенням технологічного обладнання, вибором теплоізоляції, конструкцією даху, комбінуванням припливної та витяжної вентиляції, організацією природного освітлення і т. п.

Індустріалізація свинарства, здебільшого, передбачає утримання у закритих приміщеннях в умовах великої скупченості. Все це призводить до того, що тварини відчувають сильний стрес, який негативно позначається на продуктивності і якості продукції. Науковцями встановлено, що гучний звук викликає у них занепокоєння, протягом декількох хвилин вони завмирають [48]. Те ж саме відбувається з тваринами, якщо вони застряють в будь-якому вузькому проході.

Важливим моментом є створення етологічного комфорту при формуванні груп. У перші два тижні в групах спостерігаються бійки серед тварин за місце біля годівниці або в зоні відпочинку. Саме тому з метою уникнення такої ситуації, щойно сформованим групам тварин слід давати будь-які іграшки, які відволікають їх від бійок [39].

З метою більш глибокого аналізу проведено групування середніх і великих сільськогосподарських підприємств за рівнем середньодобових приростів, який свідчить про те, що досягнуті показники продуктивності свиней у сільськогосподарських господарствах 1–3 груп (до 240 г) не забезпечують прибутковості вирощування і реалізацію свиней. Необхідно зазначити, що для даної категорії господарств корпоративного сектору аграрної економіки є характерним низький технологічний рівень виробництва, унаслідок чого й не забезпечується одержання прибутку (табл. 1). Вважаємо, що у цих групах господарств-виробників продукції свинарства недостатня увага приділяється кормовиробництву, відбувається порушення в технології виробництва свинини, не дотримуються параметри мікроклімату, погіршується фінансовий стан підприємств.

Водночас, у сільськогосподарських підприємствах 6 групи, із рівнем середньодобових приростів 400,1–480 г забезпечується відносно високий рівень прибутковості порівняно з іншими суб'єктами господарювання. Очевидно, що високий рівень продуктивності тварин в свою чергу привів до зниження ресурсоемності галузі та підвищення економічної ефективності виробництва продукції свинарства в аналізованій категорії господарств. Дана обставина обумовлена впровадженням інноваційних технологій виробництва, заміщенням ряду вітчизняних екстенсивних порід свиней на більш продуктивні породи та лінії зарубіжної селекції.

Важливим напрямом аналізу ефективності виробництва продукції свинарства є вивчення динаміки та структури матеріальних витрат, особливо в умовах посилення інфляційних процесів. Так, протягом 2011–2017 рр. спостерігається суттєве зростання рівня повної собівартості вирощування та реалізації свиней сільськогосподарськими підприємствами.

Таблиця 1 – Групування середніх і великих сільськогосподарських підприємств за рівнем середньодобових приростів свиней за 2017 р., г

Групи за середньодобовим приростом свиней, г	Кількість господарств у групі	Реалізовано на 1 господарство, ц	Частка групи у реалізації, %	Поголів'я на господарство, га	Середньодобовий приріст, г	Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	Ціна реалізації, грн за 1 ц	Рентабельність, %	Частка кормів у виробничій собівартості, %
до 80	144	130	0,5	507	41	4967,14	2631,19	-47,0	57,8
80,1–160	253	157	1,0	339	116	4644,69	2892,55	-37,7	54,7
160,1–240	256	490	3,2	735	204	3887,30	3130,48	-19,5	60,6
240,1–320	217	1216	6,8	1116	274	3405,81	3529,41	3,6	58,0
320,1–400	182	2382	11,1	1928	358	3146,25	3316,58	5,4	62,5
400,1–480	132	3546	12,1	2689	433	2908,63	3227,84	11,0	68,6
більше 480	227	11182	65,3	6594	624	3216,10	3370,40	4,8	68,7
всього	1410	2755	100,0	1978	477	3228,78	3341,79	3,5	66,8

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Отже, зазначена тенденція демонструє підвищення вартісної складової витрат в свинарстві господарств корпоративного сектору аграрної економіки унаслідок девальвації вітчизняної грошової одиниці.

З метою визначення впливу величини собівартості продукції свинарства на ефективність виробництва нами проведено групування середніх і великих сільськогосподарських підприємств, результати якого доводять, що прибутковості виробництва продукції свинарства забезпечується за рівня повної собівартості до 3000 грн/ц, за рівня середньодобових приростів 481–521 г. Необхідно відзначити, що ці господарства входять до 1–2 груп і займають в сукупності найбільшу питому вагу в структурі реалізації (понад 65 %). Характерними особливостями розвитку свинарства у цих сільгоспідприємствах є наступні: це підприємства інноваційно орієнтовані, які використовують новітню техніку і передові технології; в них виробництво, переробка і реалізація продукції свинарства становлять єдиний комплекс, що дозволяє їм обходитися без посередників, скорочувати за рахунок єдиного виробничого процесу витрати; високий рівень забезпеченості висококваліфіко-

ваними та досвідченими працівниками; для аналізованих суб'єктів агробізнесу є характерним високий рівень технологічної та трудової дисципліни; високий розвиток племінної роботи та забезпечення галузі якісними й недорогими кормами, що є ключовими аспектами, які забезпечують подальший розвиток свинарства. Нині необхідний різкий якісний ріст, який здатний ліквідувати створену диспропорцію між вимогами технології виробництва та селекційно-генетичним потенціалом існуючих порід, типів, ліній свиней.

Сучасні інноваційні технології свинарства інтенсивного типу, які використовують господарства 1–2 груп, дозволяють в короткі терміни збільшити обсяги виробництва і знизити собівартість свинини. Управління технологічним процесом здійснюють менеджери, які здатні використовувати в комплексі знання з генетики, кормів, технологій, що володіють навичками планування, організації, мотивації і контролю за допомогою сучасних методів, здатні самостійно приймати обґрунтовані раціональні управлінські рішення. Важливим елементом інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств є активізація діяльності вітчизняних науково-дослідних та освітніх закладів щодо трансферу інновацій у виробництво, тобто комерціалізація інноваційних розробок та просування інноваційної продукції від розробника до споживача. Нині можемо спостерігати, коли іноземні компанії, які пропонують сучасне обладнання та устаткування для свинарських комплексів, премікси для годівлі тварин забезпечують повний науковий супровід виробника і практично цю нішу на ринку ними охоплено, однак низький рівень активності спостерігається з боку вітчизняної науки та освіти. Підвищення економічної ефективності свинарства можливе тільки в умовах реалізації системного підходу до освоєння, який передбачає виявлення в кожному конкретному випадку внутрішньогосподарських резервів і можливостей підприємства.

Забезпечення конкурентоспроможності галузі свинарства у сільськогосподарських підприємствах на сьогодні досягається високою якістю свинини, що відповідно позитивно впливає на задоволення внутрішнього споживчого попиту і розширює можливості щодо експорту цієї продукції. Результати досліджень вітчизняних науковців переконують, що при середньодобових приростах тварин на відгодівлі в межах 600–800 г свинина завжди буде високоякісною, рентабельною, а також користуватися попитом на ринку збуту. У перспективі, за впровадження системи оцінки якості свинячих туш по виходу м'язової тканини, можливе зниження собівартості свинини на 2,8 % при збільшенні виходу м'язової тканини на 4 % [40]. Вважаємо, що одним із складових у підвищенні якості продукції свинарства є те, що вітчизняними науковцями на сьогодні отримані популяції свиней з меншим вмістом жиру, це червона білопояса порода свиней [41].

Результати наукових досліджень доводять, що незбалансованість раціонів знижує середньодобові прирости на 30–35 %, до 50 % збільшує витрати кормів на одиницю продукції, і як наслідок в більшості господарств на 1 кг приросту витрачають тільки концентратів 8–10 корм. од., а живої маси 100 кг тварини досягають лише за 320–360 днів [42]. Оскільки в структурі повної собівартості продукції свинарства витрати на корми складають 57–69 %, необхідно виділити резерви підвищення ефективності в кормо виробництві, а саме: зростання врожайності зернофуражних культур і продуктивності тварин, вибір найбільш ефективних кормових добавок, вітамінних і мінеральних компонентів, використання високопродуктивного обладнання.

Незважаючи на незначну частку оплати праці в структурі виробничої собівартості (близько 10 %), на нашу думку, дана група витрат є найважливішим елементом організаційно-економічних відносин сучасного виробництва (рис. 2). При цьому прямі матеріальні витрати становлять 78 % в загальній структурі витрат на виробництво продукції свинарства. Сільськогосподарські товаровиробники оплату праці найчастіше розглядають у контексті витрат на виробництво, або як інструмент мотивації працівників до досягнення високих кінцевих результатів.

У сучасному промисловому свинарстві заробітна плата займає менше 10 % в собівартості продукції. Значення оплати праці різко зростає, якщо розглядати її як інструмент мотивації працівників. Дослідження показують, що в сільськогосподарських підприємствах-виробників продукції свинарства використовується значна кількість різних підходів до форм і систем оплати праці – поєднання індивідуальної оплати праці з колективними формами матеріального стимулювання, грошової оплати за натуральної, відрядної з погодинною [43]. Причому всі вони розробляються в господарствах самостійно і включаються в колективний договір з працівниками.

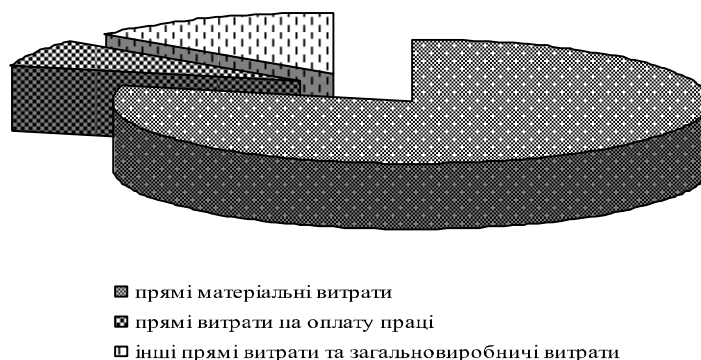

Рис. 2. Структура виробничої собівартості виробництва та реалізації продукції свинарства сільськогосподарськими підприємствами за 2017 р., %.

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Як свідчать результати проведеного групування сільськогосподарських підприємств за рівнем витрат на оплату праці в розрахунку на 1 ц приросту у 272 господарств, які займають у структурі реалізації близько 75 %, витрати на оплату праці становлять до 150 гривень. Очевидно, що до цієї групи ввійшли сільськогосподарські підприємства, які ведуть інноваційний тип розвитку галузі свинарства, оскільки забезпечуються найвищі значення середньодобового приросту – 526 грамів на добу.

Водночас, найвищі витрати на оплату праці на 1 ц приросту більше 1300 грн забезпечуються у 7 групі, близько 30 %, що є свідченням високого рівня трудоемкості виробничих процесів та низького рівня механізації. Абсолютне значення прямих витрат становить 1959 грн/ц у цій групі, або вище у 18,4 разів порівняно із першою, що й зумовлює високу збитковість виробництва. Досягнута величина показника середньодобових приростів у цій групі становить лише 152 г, що дозволяє зробити висновок про екстенсивний тип розвитку свинарства та відповідно необхідності у кардинальній зміні технологічних складових та обґрунтуванні стратегії відродження, оскільки у іншому випадку сільгоспідприємства цієї групи очікує втрата свинарського виробничого напрямку.

Про скорочення працевикористаності у галузі свинарства в умовах інтенсивного типу свідчить досвід окремих товаровиробників свинини. Так, у СТОВ «Котелеве», с. Котелеве Новоселицького району Чернівецької області на кожній з ділянок комплексу на 25 тисяч товарних голів в рік працює не більше 2–3 операторів. Всі без винятку працівники є взаємозамінними в межах штатного розкладу.

Встановлено, що витрати праці в Україні є вищими порівняно з іншими країнами, де досягають у середньому 5,0–6,0 люд.-год на 1 ц свинини. Основними напрямками зниження витрат праці є поліпшення умов утримання свиней і організації праці, підвищення рівня механізації і автоматизації виробничих процесів. Водночас, низький рівень оплати праці в свинарстві зумовлює незначний вплив рівня витрат праці на собівартість свинини.

Основними чинниками, які забезпечують підвищення рентабельності виробництва продукції свинарства на сільськогосподарському підприємстві є підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин, зниження матеріально-грошових затрат з розрахунку на одну голову. З усіх чинників техніко-технологічного та організаційно-управлінського блоків, що впливають на рівень продуктивності тварин і птиці, найбільше значення має їх годівля, рівень впливу якої становить 50–60 %. Достатня і повноцінна годівля свиней – основа стабільності й зростання продуктивності. Розв'язання цього завдання можливе на основі досягнень науково-технічного прогресу, впровадження прогресивних технологій кормовиробництва і раціональних форм організації праці. Система годівлі, її повноцінність вимагають не лише достатньої кількості кормів і збалансованого раціону за поживними речовинами, а й економічного обґрунтування типів годівлі. Для кожного виду тварин обумовлено певний тип годівлі, який характеризується співвідношенням різних видів кормів у раціоні [44].

Підвищення коефіцієнта конверсії корму розглядається як найважливіший елемент ресурсозберігаючої технології. Повноцінне харчування всіх груп свиней плеїнного і товарного призначення в поєднанні з селекційною роботою сприяє зниженню витрат концентрованих

кормів на виробництво одиниці продукції і отримання до 90 % свинини м'ясної кондиції [45]. Проведені розрахунки економічної ефективності свідчать про те, що більш доцільно виробляти свинину, маючи власну кормову базу, з приготуванням на місці відповідних комбикормів при закупівлі різних добавок.

Дослідженням встановлено, що розпочинаючи з 2000 року спостерігається суттєве скорочення витрат на 1 ц приросту в сільськогосподарських підприємствах майже в 4 рази (рис. 3).

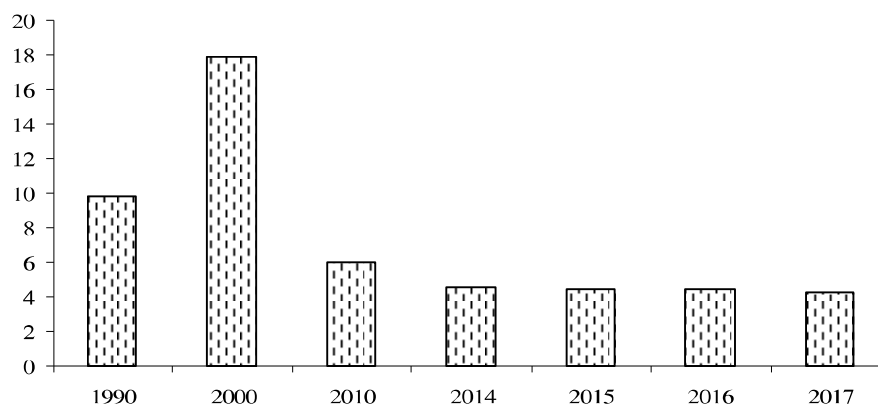

Рис. 3. Динаміка витрати кормів на 1 ц приросту свиней у сільськогосподарських підприємствах, ц. корм. од.

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Дана обставина пов'язана із впровадженням у більшості сільськогосподарських підприємств інноваційних технологій годівлі, що й обумовило прояв позитивної тенденції до скорочення витрат на корми. Так, суха відгодівля свиней із використанням преміксів забезпечує середньодобовий приріст тварин 600–800 г, сприяє широкому впровадженню промислових методів у свинарстві, спрощує характер і підвищує рівень продуктивності праці, знижує собівартість продукції [46].

Узагальнення результатів досліджень дозволило встановити, що економічно доцільним вважається виробництво свинини тоді, коли на 1 ц приросту витратити не більше 6–7 кормових одиниць упродовж відгодівельного періоду (6–7 міс.) і досягти за цей час живої маси однієї голови 100–110 кг [47].

В умовах загострення епізоотичної ситуації в країні, що потребує збільшення витрат на біобезпеку, а також посилення відповідальності за забруднення навколишнього середовища вимагає від сільськогосподарських підприємств здійснювати витрати, які відображаються по статті «інші матеріальні витрати». Із метою вивчення особливостей формування цієї групи витрат, нами проведено групування середніх і великих сільськогосподарських підприємств-виробників продукції свинарства майже 24 суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу, які займають 26,8 % в структурі реалізації, мають рівень інших матеріальних витрат до 100 грн/ц приросту свиней, що забезпечує прийнятний рівень рентабельності, 25,5 %. Отже, цю групу складають сільгоспідприємства – високоінтенсивні свинокомплекси із інноваційними технологіями утилізації гною та технологічного падежу, а також забезпечують високий рівень біобезпеки. Необхідно зазначити, що в сільськогосподарських підприємствах 7 групи величина решти матеріальних витрат на 1 ц приросту становить більше 800 грн, що свідчить про високу вартість технологічного падежу, погіршення епізоотичної ситуації у господарстві, що спричиняє додаткові затрати на біобезпеку, утилізацію гною тощо.

Зазначимо, що у зв'язку з поширенням африканської чуми свиней країною активізувалися інвестиції у біобезпеку. У чинній Інструкції щодо боротьби та профілактики АЧС прописані критерії, які висувають до господарств із високим статусом біобезпеки. Відповідно, Асоціація «Свинарі України» АСУ розрахувала величину затрат підприємства на ці заходи [48]. На основі цих даних побудували дві моделі впровадження заходів біобезпеки у господарстві на 1250 свиноматок: «із нуля» – інвестиції сягають 3024 грн (115 дол.США)/свиноматку; додаткові заходи (на основі даних реальних свиногосподарств – 789 грн (30 дол. США)/голову.

Водночас, опитані господарства АСУ (від 500 до понад 10 тис. свиноматок) називали різні суми щодо інвестицій у біобезпеку: 42 дол. США/гол., 81,5 дол. США/гол., 110 США/гол.

Найбільш важливим вартісним показником, що характеризує ефективність виробництва продукції свинарства господарствами корпоративного сектору аграрної економіки навіть в умовах прояву інфляційних процесів в економіці країни є рівень рентабельності. За даними Державної служби статистики України виробництво м'яса свиней у 2017 р. було прибутковим (рис. 4). Так, за їх оцінками рівень рентабельності виробництва свинини за минулий рік склав 3,5 % у середньому по галузі.

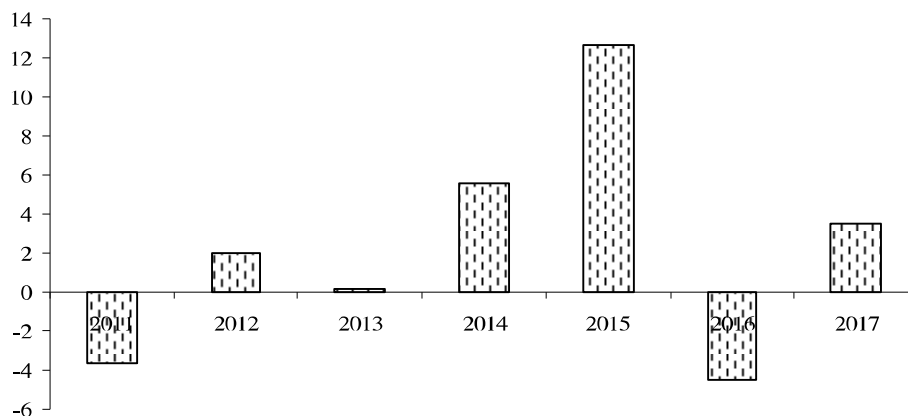

Рис. 4. Динаміка рентабельності виробництва та реалізації свиней сільськогосподарських підприємств, %.

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Не зважаючи на позитивний минулорічний результат, відзначається погіршення у порівнянні з рекордно прибутковим 2015 р. та досить вдалим 2014 р. рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств із вирощування свиней, що становило 12,7 та 5,6 %, відповідно.

Дана обставина виявила ще одну проблему, це слабке технічне оснащення свинарських ферм більшості сільськогосподарських підприємств, застарілі підходи до відгодівлі, розведення тварин, а також – підвищення цін на корми, енергоресурси, ветеринарне обслуговування. Проте, споживчий попит суттєво не змінився. Так, протягом 2014–2016 рр. індекс цін на промисловий комбікорм – основний вид придбання сільськогосподарських підприємств-виробників продукції свинарства був суттєво вищий за рівень закупівельних цін на живих свиней, що призвело до збитковості виробництва продукції свинарства в господарствах корпоративного сектору. Проте, у 2017 р. ситуація дещо змінилась, що забезпечило прибутковість реалізації свиней сільськогосподарськими підприємствами. У результаті цього свинарство одержало високу собівартість і низьку рентабельність.

Зазначимо, що суттєвий вплив на низький рівень рентабельності має відсутність дієвої державної підтримки, а саме прозорого механізму її надання. Дана обставина негативно впливає на процес модернізації виробничого процесу в свинарських господарствах, особливо в малих та середніх сільськогосподарських підприємствах. Водночас, такий стан справ стимулює до підвищення закупівельних цін на живець свиней. Нині рівень цін на свинину вищий за відповідний показник європейських країн, що змушує переорієнтуватися м'ясопереробні підприємства на імпорту сировину.

На основі проведено групування середніх і великих сільськогосподарських підприємств-виробників продукції свинарства за рівнем рентабельності доцільним є виділення трьох основних суб'єктів господарювання: високоефективні, ефективні і неефективні. Так, рентабельність 6–7 групи становить понад 20 %. Основним чинником такого стану є низька собівартість продукції, що досягається за рахунок інноваційних технологій, дозволяє їм отримувати прибуток, достатній для розширеного відтворення. Саме ці групи господарств забезпечують основну частину приросту обсягів виробництва. Крім того, представники цих груп є активними інвесторами у будівництво комбікормових заводів, м'ясопереробних потужностей.

Ефективними товаровиробниками продукції свинарства є модернізовані комплекси сільськогосподарських підприємств, які також орієнтуються на використання нових підходів до годівлі та утримання тварин, закупівлі свиней високопродуктивних порід, але рентабельність цих підприємств у 2017 р. становила близько 15,4 %, що дозволяє їм вести тільки просте відтворення.

До неефективних товаровиробників належать комплекси, діяльність яких є збитковою, оскільки вони працюють за застарілими технологіями і не розвиваються – (1–4 групи господарств). У господарствах цих груп є декілька шляхів на забезпечення прибутковості свинарства – залучення інвестиційних ресурсів із внутрішніх і зовнішніх джерел на реконструкцію та інноваційне оновлення активної частини основних засобів виробництва, або банкрутство чи диверсифікація виробничо-господарської діяльності.

Обговорення. Оскільки основним чинником підвищення ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах є раціональне використання довгострокових біологічних активів (основного стада свиней), то існує необхідність у вивченні можливості відновлення принципу «піраміди» при комплектуванні основного стада тварин товарних ферм і комплексів на принципово новому рівні. Із цією метою доцільно обґрунтувати механізм вертикальної інтеграції в системі розведення свиней в племінному і товарному свинарстві; забезпечити чіткий рух поголів'я племінних тварин за системою: племінне ядро (племінні заводи) – племінні репродуктори (селекційно-гібридні центри) – товарні ферми і комплекси.

Висновки. Отже, галузь свинарства у господарствах корпоративного сектору аграрної економіки переживає складний період, оскільки виробництво свинини в Україні на більшості підприємств характеризується низькою ефективністю: спад поголів'я і продуктивності тварин обумовлює зниження виробництва свинини в цілому. Насичення ринку імпортною дешевою і зовні привабливішою м'ясною продукцією, позбавляє вітчизняних товаровиробників зацікавленості в нарощуванні виробництва свинини. З метою подолання прояву деструктивних явищ у виробництві продукції свинарства необхідно вести пошук інноваційних, економічно вигідних технологій виробництва свинини для підприємств різної потужності, особливо у питаннях розвитку племінного ресурсу. Вважаємо, що за такого підходу у сільськогосподарських підприємствах виробництво продукції свинарства має потенційні можливості у досить короткі терміни забезпечити населення країни повноцінними екологічно безпечними незамінними високобілковими продуктами харчування та посилить стійкість товаровиробників.

Пріоритетними напрямками вкладення інвестиційних ресурсів сільськогосподарських підприємств з виробництва свинини мають стати: підготовка та підвищення кваліфікації працівників; створення сучасних лабораторій та дослідних центрів з метою організації контролю епізоотичної ситуації; розробка відповідної законодавчої бази щодо забезпечення якості, утилізації побічної продукції тощо; запровадження програм стимулювання експорту; створення інфраструктури племінного свинарства; покращення іміджу вітчизняної продукції свинарства, формування попиту на свинину.

Встановлено, що прибутковість виробництва продукції свинарства забезпечується у підприємствах, у яких рівень повної собівартості становить до 3000 грн/ц, а значення середньодобових приростів дорівняє 481–521 г. Характерними особливостями розвитку свинарства у цих сільгоспдідприємствах є: інноваційна орієнтованість; інтегрованість процесів виробництва, переробки і реалізації продукції; висококваліфікований персонал; високий рівень технологічної та трудової дисципліни; наукова організація племінної роботи; сформована потужна власна кормова база.

Важливим чинником підвищення ефективності виробництва продукції свинарства у сільськогосподарських підприємствах є годівля, рівень впливу якої становить 50–60 %. Встановлено, що господарства із рівнем витрат на корми на одиницю продукції 801–2400 грн/ц забезпечують прибутковість виробництва, яка коливається в межах від 1,7 до 40,4 %, а у підприємствах, де витрати становлять понад 3000 грн/ц рівень збитковості становив 33,4 %. Визначено, що економічно доцільним вважається виробництво свинини тоді, коли на 1 ц приросту витрачати не більше 6–7 кормових одиниць упродовж відгодівельного періоду (6–7 міс.) і досягти за цей час живої маси однієї голови 100–110 кг. Виділено основні чинники, які впливають на ефективність відгодівлі свиней: порода; відгодівля помісних тварин; здоров'я тварин; вік тварин; якість та поживність кормів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудков С. Філософія економіки: праксеологічне значення для України. Вісник КНТЕУ. 2018. № 1. С. 45–54.
2. Сияжков С. В., Юрченко Е. А. Філософія та економічна наука. Економіка та управління на транспорті. НТУ, 2016. Вип. 3. С. 154–160.
3. Подолинский С. А. Труд человека и его отношение к распределению энергии. Мыслители отечества. 1991. С. 8–10.
4. Менеджмент: теорія і практика: навчальний посібник / А. А. Ма-аракі та ін.; заг. ред. канд. екон. наук., проф. Г. С. Мошека. Київ: Атіка, 2007. 584 с.
5. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
6. Економічна енциклопедія. Т.1. / С. В. Мочерний та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
7. Економіка підприємства: підручник / за ред. А.В. Шегди. Київ : Знання, 2006. 614 с.
8. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Прокопівного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ : КНЕУ, 2009. 449 с.
9. Побережна Н. М. Ефективність використання виробничого потенціалу: теоретичний та практичний аспекти. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_3_212_220.pdf.
10. Полегенька М. А. Теоретична сутність економічної категорії «ефективність». Агросвіт. № 10. 2016. С. 69–74.
11. Основи економічної теорії : політекономічний аспект. підручник / Г. Н. Климко та ін.; за ред. Г. Н. Климка. Київ : Вища школа, 1994. 559 с.
12. Економіка продуктового підкомплексу: навчальний посібник / за ред. професора В.К. Збарського. Київ : НУБіП України, 2012. 415 с.
13. Тарасенко Г. С. Эффективность сельскохозяйственного производства в условиях хозрасчета. Киев : Изд-во УСХА, 1991. 176 с.
14. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер. с 13-го англ. изд. Москва: ИНФРА-М, 1999. 974 с.
15. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. вид. 2-ге. Київ : КНЕУ, 2006. 292 с.
16. Прядко В.В. Теоретико-методологічні аспекти ефективності сільськогосподарського виробництва. Економіка АПК. 2003. № 10. С. 69–77.
17. Кісіль М. І. Критерій та показники економічної ефективності малого та середнього бізнесу на селі. Економіка АПК. 2001. № 8. С. 59–64.
18. Армстронг М. Менеджмент : методы и приемы : пер. с 3-го англ. изд. Київ : Знання-Прес, 2006. 876 с.
19. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В.Д. Базилевича. 9-те вид., перероблене і доповнене. Київ : Знання, 2014. 710 с.
20. Економічна енциклопедія у 3 т. Т.1. / С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
21. Карпенко А. С. Критерії економічної ефективності сільськогосподарських підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2010. № 9(2). С. 110–112.
22. Онисько С. М., Богач М. М. Ефективність сільського господарства Львівської області й рівень життя сільського населення. Економіка АПК. 2012. № 3. С. 40–44.
23. Wathes C.M., Buller H., Maggs H., Campbell M.L. Livestock production in the UK in the 21st century: A perfect storm averted. *Animals*. 2013. Vol. 3. Issue 3. Pp. 574–583. DOI: <http://doi.org/10.3390/ani3030574>.
24. Future global pig production systems according to the Shared Socioeconomic Pathways / L. Lassaletta et al. *Science of the Total Environment*, 2019. Vol. 665. Pp. 739–751. DOI: <http://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.02.079>.
25. Wang Y., Wu F., Peng X., Tong X. Analysis of economic efficiency and energy flow characteristics of a circular and integrated agriculture model in the Loess hilly region. *Transactions of the Chinese Society of Agricultural Engineering*, 2016. Vol 32. P. 199–206. DOI: <http://doi.org/10.11975/j.issn.1002-6819.2016.z2.027>.
26. Parralejo A., Royano L., González J., González J. Small scale biogas production with animal excrement and agricultural residues. *Industrial Crops and Products*, 2019. Vol. 131. P. 307–314. DOI: <http://doi.org/10.1016/j.indcrop.2019.01.059>.
27. Варченко О.М. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства. Економіка та управління АПК. 2012. С. 5–10.
28. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. Москва : Прогресс, 1982. 355 с.
29. Farrell M.J. The Measurement of Productive Efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A*, 1957. Vol. 120.(3). P. 253–290.
30. Lawrence Denis, Erwin Diewert, John Fallon. Total Factor Productivity Index Specification Issues. *Economic Insights*, 2009. 62 p.
31. An introduction to efficiency and productivity analysis / by Timothy Coelli. 2nd ed. Springer, 1998. 331 p.
32. Шавалюк О., Попівняк Р. Свинарство як ефективна галузь продовольчого комплексу України. Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер. Економіка АПК. 2014. № 21(1). С. 357–360.
33. Ніценко В. С. Економічна ефективність інтенсифікації галузі свинарства: теоретико-методичний аспект. Формування ринкових відносин в Україні. 2016. № 1. С. 107–111.
34. Войтенко С. Відтворювальна здатність свиней залежно від породи та племінного господарства. Тваринництво України. 2016. № 6. С. 24–28.
35. Гришина Л. П., Малик В. І. Порівняльна оцінка продуктивних ознак свиней великої білої породи провідних господарств України (за даними III тому ДКПТ великої білої породи). Свинарство. 2012. Вип. 61. С. 75–82.
36. Об оценке племенных качеств свиней / В. Бекенев и др. Свиноводство. 2009. № 3. С. 5–7.
37. Святківська Є. Рентабельне свинарство. *Farmer*. 2016. № 6. С. 10–13.
38. Вільович В. Що заважає розвиватися? Аграрний тиждень. 2011. № 13. С. 8–9.

39. Польовий Л. В., Березовська Ю. Л. Вплив мікроклімату на відтворні ознаки свиноматок та живу масу поросят великої білої породи. Зб. Вінн. нац. аграр. ун-ту. Сер. «Сільськогосподарські науки». 2010. Вип. 4 (44). С. 77–79.
40. Повод М. Г., Коваль Ю. А. Залежність відгодівельної продуктивності свиней різних генотипів від умов їх утримання під час відгодівлі. Зб. Вінн. нац. аграр. ун-ту. Серія «Сільськогосподарські науки». 2010. Вип. 4 (44). С. 70–76.
41. Рибалко В. Червона білопояса – гордість українських селекціонерів. Аграрний тиждень. 2010. № 32. С. 11–12.
42. Лучин І., Фокшей М. Чия свиня краща? Agroexpert: практ. посіб. аграрія. 2010. № 7. С. 61–63.
43. Методичні положення з розроблення нормативних систем продуктивності у свинарстві / І. М. Демчак та ін.; Укр. НДІ продуктивності АПК. Київ : НДІ «Укראгропромпродуктивність», 2013. 139 с.
44. Бабенко О. Як здешевити годівлю свиней. Ефективні корми та годівля. 2011. № 1. С. 29–32.
45. Колос Н. Чому свині їсти не хочуть. Farmer. 2011. № 2. С. 98–99.
46. Комалова І. Збудуйте ферму майбутнього вже сьогодні. Пропозиція. 2011. № 1. С. 116–117.
47. Кравець І. Еволюція свиноферми: переходим на біогаз. Зерно. 2010. № 10. С. 134–137.
48. Скільки коштує біобезпека свинокомплексу? Результати опитування АСУ веб-сайт URL: <http://asu.pigua.info/news/235/?type=asu> (дата звернення 14.04.2019).

REFERENCES

1. Gudkov, S. (2018). *Filosofija ekonomiky: prakseologichne znachennja dlja Ukrainy* [Philosophy of Economics: Practical Importance for Ukraine]. *Visnyk KNTEU [KNTUU Bulletin]*, no.1, pp. 45–54.
2. Synjakov, S. V., Jurchenko, E. A. (2016). *Filosofija ta ekonomichna nauka* [Philosophy and Economic Science]. *Ekonomika ta upravlinnja na transporti NTU* [Economy and management in transport NTU], no.3, pp. 154–160.
3. Podolinskij, S. A. (1991). *Trud cheloveka i ego otnoshenie k raspredeleniju jenerгии* [The work of man and his relation to the distribution of energy]. *Mysliteli otechestva* [Thinkers of the fatherland], pp. 8–10.
4. Ma-araki A.A. ta in *Menedzhment: teorija i praktyka: navchal'nyj posibnyk* [Management: theory and practice: a manual] (zag. red. kand. ekon. nauk., prof. G. Je. Mosheka), Kyi'v, Atika, 2007. 584 p.
5. Andrijchuk, V. G. (2013). *Ekonomika pidpryjemstv agropromyslovogo kompleksu: pidruchnyk* [Economics of enterprises of the agro-industrial complex: a textbook]. Kyi'v, KNEU, 779 p.
6. *Ekonomichna encyklopedija* [Economic Encyclopedia] U3 t. T.1. (S. V. Mochernyj vidp. red. ta in.). Kyi'v : Vydavnychjy centr «Akademija». 2000. 864 p.
7. *Ekonomika pidpryjemstva: pidruchnyk* [Business Economics: Textbook] (za red. A.V. Shegdy). Kyi'v, Znannja, 2006. 614 p.
8. *Ekonomika pidpryjemstva: pidruchnyk* [Business Economics: Textbook] (za zag. red. S.F. Prokopyvnogo). Vyd. 2-ge, pererob. ta dop. Kyi'v, KNEU, 2009. 449 p.
9. Poberezhna N. M. *Efektivnist' vykorystannja vyrobnychogo potencijalu: teoretychnyj ta praktychnyj aspekty* [Efficiency of use of production potential: theoretical and practical aspects]. Available at: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_3_212_220.pdf.
10. Polegen'ka, M. A. (2016). *Teoretychna sutnist' ekonomichnoi' kategorii «efektivnist'»* [Theoretical essence of the economic category «efficiency»]. *Agrosvit* [AgroSvit], no.10, pp.69–74.
11. Klymko G.N., Nesterenko V.P., Kanishhenko L.O. *Osnovy ekonomichnoi' teorii' : politekonomichnyj aspekt pidruchnyk* [Fundamentals of Economic Theory: Political-Economic Aspect. a textbook] (za red. G. N. Klymka). Kyi'v : Vyshha shkola. 1994. 559 p.
12. *Ekonomika produktovogo pidkompleksu: navchal'nyj posibnyk* [Economics of the product subcomplex: tutorial] (za red. profesora V.K. Zbars'kogo). Kyi'v : NUBiP Ukrainy. 2012. 415 p.
13. Tarasenko, G. S. (1991). *Jeftektivnost' sel'skohozjajstvennogo proizvodstva v uslovijah hozrashcheta*. [Efficiency of agricultural production under the conditions of self-financing]. Kyev, Yzd-vo USHA. 176 p.
14. Makkonnell, K. R., Brju, C. L. (1999). *Jekonomiks: principy, problemy i politika* [Economics: Principles, Problems and Policies], per. s 13-go angl. izd. M.: INFRA-M. 974 p.
15. Andrijchuk, V. G. (2006). *Efektivnist' dijnal'nosti agrarnyh pidpryjemstv: teorija, metodyka, analiz* [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methodology, analysis] : Monografija. vyd. 2-ge. Kyev : KNEU. 292 p.
16. Prjadko, V. V. (2003). *Teoretyko-metodologichni aspekty efektyvnosti sil'skogospodars'kogo vyrobnyctva* [Theoretical and methodological aspects of the efficiency of agricultural production]. *Ekonomika APK* [Economy of agroindustrial complex], no. 10, pp. 69–77.
17. Kisil', M. I. (2001). *Kryterij ta pokaznyky ekonomichnoi' efektyvnosti malogo ta seredn'ogo biznesu na seli* [Criterion and indicators of economic efficiency of small and medium-sized businesses in the countryside]. *Ekonomika APK* [Economy of agroindustrial complex], no. 8, pp. 59–64.
18. Armstrong, M. (2006). *Menedzhment : metody i priemy* [Management: methods and techniques]: per. s 3-go angl. izd. Kyiv: Znannja-Pres. 876 p.
19. *Ekonomichna teorija: Politekonomija: pidruchnyk* [Economic theory: Polytechnology: Textbook] (za red. V.D. Bazylevycha). 9-te vyd., pereroblene i dopovnene. Kyi'v : Znannja. 2014. 710 p.
20. *Ekonomichna encyklopedija* [Economic Encyclopedia] U3. (S. V. Mochernyj vidp. red. ta in.). Kyev : Vydavnychjy centr «Akademija». 2000. 864 p.
21. Karpenko, A. S. (2010). *Kryterii' ekonomichnoi' efektyvnosti sil'skogospo-dars'kyh pidpryjemstv* [Criteria of economic efficiency of agricultural enterprises]. *Visnyk Sums'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu* [Bulletin of the Sumy National Agrarian University], no. 9(2), pp. 110–112.
22. Onys'ko S. M., Bogach M. M. (2012). *Efektivnist' sil'skogo gospodarstva L'vivs'koi' oblasti j riven' zhyttja sil'skogo naselennja* [Efficiency of agriculture in Lviv region and living standards of rural population]. *Ekonomika APK* [Economy of agroindustrial complex], no. 3, pp. 40–44.

23. Wathes C.M., Buller H., Maggs H., Campbell M.L. Livestock production in the UK in the 21st century: A perfect storm averted. *Animals*. 2013, vol. 3(3), pp. 574–583.
24. Lassaletta L., Estellés F., Beusen A., Bouwman L., Calvet S., van Grinsven H., Doelman J., Stehfest E., Uwizeye A., Westhoek H. Future global pig production systems according to the Shared Socioeconomic Pathways. *Science of the Total Environment*. 2019, vol. 665, pp. 739–751.
25. Wang Y., Wu F., Peng X., Tong X. Analysis of economic efficiency and energy flow characteristics of a circular and integrated agriculture model in the Loess hilly region. *Transactions of the Chinese Society of Agricultural Engineering*. 2016, vol. 32, pp. 199–206.
26. Parralejo A., Royano L., González J., González J. Small scale biogas production with animal excrement and agricultural residues. *Industrial Crops and Products*. 2019, vol. 131, pp. 307–314.
27. Varchenko O. M. (2012). Skladovi ekonomichnogo mehanizmu stalogo rozvytku sil'skogo gospodarstva [Components of the economic mechanism of sustainable development of agriculture]. *Ekonomika ta upravlinnja APK [Economy of agroindustrial complex]*, pp. 5–10.
28. Shumpeter, J. A. (1982). *Teoriya jekonomicheskogo rozvittija*. [Theory of Economic Development]. Moskva, Progress. 355 p.
29. Farrell M. J. The Measurement of Productive Efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A*. 1957, vol. 120(3), pp. 253–290.
30. Lawrence Denis, Erwin Diewert, John Fallon. Total Factor Productivity Index Specification Issues. *Economic Insights*, 2009. 62 p.
31. An introduction to efficiency and productivity analysis (by Timothy Coelli. 2nd ed.). Springer, 1998. 331 p.
32. Shavaljuk, O., Popivnjak, R. (2014). Svyarstvo yak efektyvna galuz' prodovol'chogo kompleksu Ukraïny [Sweetening as an effective branch of Ukraine's food complex]. *Visnyk L'viv'skogo nacional'nogo agrarnogo universytetu [Visnyk of Lviv National Agrarian University]*. Ser. *Ekonomika APK*, no. 21(1), pp. 357–360.
33. Nicenko, V. S. (2016). Ekonomichna efektyvnist' intensyfikacii' galuzi svynarstva: teoretyko-metodychnyj aspekt [Economic efficiency of intensification of the pig breeding industry: theoretical and methodical aspect]. *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraïni [Formation of market relations in Ukraine]*, no. 1, pp. 107–111.
34. Vojtenko, S. (2016). Vidtvorjuval'na zdattnist' svynej zalezho vid porody ta pleminnogo gospodarstva [Reproductive capacity of pigs depending on breed and breeding economy]. *Tvarynyctvo Ukraïny [Animal husbandry of Ukraine]*, no. 6, pp. 24–28.
35. Gryshyna, L. P., Malyk, V. I. (2012). Porivnjal'na ocinka produktyvnykh oznak svynej velykoi' biloi' porody providnykh gospodarstv Ukraïny [Comparative assessment of productive features of large white breed pigs of leading Ukrainian farms] (za danymy III tomu DKPT velykoi' biloi' porody). *Svynarstvo [Pigs]*, no. 61, pp. 75–82.
36. Bekenev ta in. Ob ocenke plemennykh kachestv svinej [On the evaluation of breeding qualities of pigs] [*Pig farming*], 2009. no. 3, pp. 5–7.
37. Svjatkivs'ka, Je. (2016). Rentabel'ne svynarstvo [Profitable pig breeding]. *Farmer [Farmer]*, no. 6, pp. 10–13.
38. Vil'ovych, V. (2011). Shho zavazhaje rozvyvatysja? [What prevents to develop?]. *Agrarnyj tyzhden' [Agrarian week]*, no. 13, pp. 8–9.
39. Pol'ovyj, L. V., Berezovs'ka, Ju. L. (2010). Vplyv mikroklimatu na vidtvorni oznaky svynomatok ta zhyvu masu porosjat velykoi' biloi' porody [Influence of microclimate on reproductive signs of sows and live weight of piglets of large white breed]. *Zb. Vinn. nac. agrar. un-tu [Zb Winn nats agrar un-th]*. Ser. «Sil'skogospodars'ki nauky». no. 4 (44), pp. 77–79.
40. Povod, M. G., Koval', Ju. A. (2010). Zalezhnist' vidgodivl'noi' produktyvnosti svynej riznykh genotypiv vid umov i'h utrymannja pid chas vidgodivli [The dependence of fattening productivity of pigs of different genotypes on the conditions of their keeping during fattening]. *Zb. Vinn. nac. agrar. un-tu [Zb Winn nats agrar un-th]*. Serija «Sil'skogospodars'ki nauky», no. 4 (44), pp. 70–76.
41. Rybalko, V. (2010). Chervona bilopojasa – gordist' ukraïns'kykh selekcioneriv [Red Belo-Poyaas – the pride of Ukrainian breeders]. *Agrarnyj tyzhden' [Agrarian week]*, no. 32, pp. 11–12.
42. Luchyn, I., Fokshej, M. (2010). Chyja svynja krashha? [Does pig pig is better?]. *Agroexpert: prakt. posib. Agrarija [Agroexpert: Practical manual agrarian]*, no. 7, pp. 61–63.
43. Demchak I. M. ta in. Metodychni polozhennja z rozroblennja normatyvnykh system produktyvnosti u svynarstvi [Methodological provisions on the development of standard productivity systems in pig breeding]. *Ukr. NDI produktyvnosti APK. Kyi'v : NDI «Ukragropromproduktyvnist'», 2013. 139 p.*
44. Babenko, O. (2011). Jak zdeshevyty godivlju svynej [How to reduce the cost of feeding pigs]. *Efektyvni kormy ta godivlja [Effective feeding and feeding]*, no. 1, pp. 29–32.
45. Kolos, N. (2011). Chomu svyni i'sty ne hochut' [Why do not you want to eat a pig]. *Farmer [Farmer]*, no. 2, pp. 98–99.
46. Komalova, I. (2011). Zbudujte fermu majbutn'ogo vzhe s'ogodni [Build a future farm today]. *Propozycja [Offer]*, no. 1, pp. 116–117.
47. Kravec, I. (2010). Jevoljucija svinofermy: perehodim na biogaz [Evolution of the pig farm: we turn to biogas]. *Zerno [Grain]*, no. 10, pp. 134–137.
48. Skil'ky koshtuje biobezpeka svynokompleksu? [How much is biosecurity of the pig complex?]. *Rezultaty opytuvannja ASU veb-sajt*. Available at: <http://asu.pigua.info/news/235/?type=asu>.

Приоритетные направления повышения эффективности производства продукции свиноводства в сельскохозяйственных предприятиях

Подгорный А.В.

В статье установлено, что повышение эффективности деятельности предприятия является одной из фундаментальных проблем как экономической теории, так и теории управления. Доказано, что категория

«экономическая эффективность» является не только наиболее обобщающим понятием, но и рассматривается как сложная социально-экономическая категория воспроизводства, которая характеризует процессы развития производительных сил и производственных отношений. Установлено, что в условиях концепции замкнутого цикла эффективность свиноводства целесообразно рассматривать в условиях рационального потребления производственных ресурсов и минимизации негативного человеческого воздействия на окружающую среду.

Проанализирована эффективность производства продукции свиноводства в сельскохозяйственных предприятиях Киевской, Черкасской, Винницкой, Хмельницкой областей, и определено, что эффективность производства продукции свиноводства на 33% зависит от обеспеченности производственными фондами, 56% – организации производственного процесса, 11% – от других факторов. Выявлено, что в Украине для разведения используются универсальные породы свиней с большим содержанием в тушах жира, и с высокими затратами кормов, которые не способны обеспечить производство конкурентоспособной свинины.

Выделены условия повышения экономической эффективности производства продукции свиноводства – рациональное использование производственного потенциала, получение от животных большей отдачи, при условии минимального негативного воздействия на окружающую среду, соблюдение требований биобезопасности, реализации программ социально-ответственного партнерства, и тому подобное.

Из всех факторов технологического и организационно-управленческого блоков, влияющих на уровень продуктивности животных, наибольшее значение имеет их кормление, уровень влияния которого составляет 50–60%. С целью проведения более глубокого анализа сделана группировка средних и крупных сельскохозяйственных предприятий по уровню среднесуточных приростов, которая свидетельствует о том, что достигнутые показатели производительности до 240 грамм не обеспечивают прибыльность выращивания свиней, а только с уровнем среднесуточных приростов 481–521 грамм и уровнем полной себестоимости до 3000 грн/ц обеспечивается относительно положительный уровень прибыльности. При этом в структуре полной себестоимости затраты на корма составляют 57–69%, около 10% – оплата труда, остальные – другие прямые, общепроизводственные расходы по биобезопасности, которые выросли в связи с распространением африканской чумы в Украине.

Обобщение результатов исследования позволило также установить, что экономически целесообразным считается производство свинины тогда, когда на 1 ц прироста тратиться не более 6–7 кормовых единиц на протяжении откормочного периода в 6–7 месяцев и живой массе одной головы 100–110 кг.

Считаем, что в сельскохозяйственных предприятиях эффективное производство свинины будет достигаться при таких условиях как: производство максимально возможного объема качественной и безопасной продукции при оптимальной величине ресурсов и нормативных потерях на разных стадиях производства; учета социальной составляющей производства (полное удовлетворение потребностей населения в продукции свиноводства в соответствии с обоснованными нормами, обеспечение развития сельских территорий в направлении минимизации различий в уровнях жизни сельского и городского населения), учета экологической составляющей производства (минимизация негативного влияния на состояние окружающей природной среды, соблюдения экологических требований при производстве продукции, утилизации отходов и др.), а также достижение уровня доходности, при котором будет обеспечиваться расширенное воспроизводство.

Ключевые слова: эффективность, предприятие, категория, эффект, производственно-хозяйственная деятельность, рентабельность производства.

Priority directions to improve the efficiency of swine production in agricultural enterprises

Pidgorny A.

It was established that the increase of the enterprise efficiency is one of the fundamental problems of both economic theory and management theory. Activity efficiency is the leading criterion of sustainable enterprise development and the target indicator at any stage of its development. The study of the enterprise operation efficiency and its regularities and trends also requires a comprehensive study of causal relationships in the economy, their interdependence and interconnection.

It is proved that the category of "economic efficiency" is not only the most generalizing concept, but also considered as a complex socio-economic category of reproduction, which characterizes the processes of productive forces development and industrial relations.

It should be claimed that the concept of "efficiency" in relation to the processes of functioning and macroeconomic system development is ambiguous and controversial. The multilevel model of the macroeconomic system effectiveness allows us to consider the effectiveness of its various aspects, to systematize the essential understanding of effectiveness, depending on the peculiarities of its development.

We believe that in the theoretical and methodological sense, the category of production efficiency is an integral system of market relations in order to obtain the highest return on aggregate expenditures and the greatest cost savings of social labor, the system-forming features of which are human capital, fixed capital and material costs.

To sum up, the above-mentioned in the aspect of determining the efficiency criterion, we believe that efficient production of pork in agricultural enterprises will be achieved under the following conditions: maximum possible volume production of quality and safe products with the optimal amount of resources and regulatory losses at different stages of production; taking into account the social component of production (full satisfaction of the population needs in pig products in accordance with reasonable norms, ensuring the development of rural areas in order to minimize the differences in living standards of rural and urban population); taking into account the environmental component of production (minimizing the negative impact on the state of the environment, adhering to environmental requirements in the production of products, utilizing waste, etc.), as well as achieving the profitability level, which will ensure extended reproduction (more than 20% annually).

Key words: efficiency, enterprise, category, effect, production and economic activity.

Надійшла 12.04.2019 р.